

Література:

1. Адміністративний ресурс у виборчій кампанії та способи його нейтралізації / С. Л. Грабовська, Л. С. Сковчиляс та ін. – Львів: ЦПД, 2005. – 160 с.
2. Малкин Э., Сучков Э. Основы избирательных технологий / Э. Малкин, Э. Сучков. – М.: Русская панорама, 2002. – 464 с.
3. Малкин Э., Сучков Э. Основы избирательных технологий и партийного строительства / Э. Малкин, Э. Сучков. – К.: Основні цінності, 2005. – 528 с.
4. Тищенко Ю. Використання "адміністративного ресурсу" під час виборчої кампанії 2002 року / Ю. Тищенко, 2002. URL: <http://www.ucipr.kiev.ua/ukrainian/adminresurs/001.html>.
5. Томенко М. Законодавча, виконавча та судова влади України до і після виборів 2002 року / М. Томенко // Універсум – 2002. URL: http://www.universum.org.ua/journal/2002/tomen_9.html.
6. Чорновіл Т. Адміністративний ресурс в сучасній Україні / Т. Чорновіл // Політекс. – 2004. – № 1. – С. 26-31.
7. Чуклинов А. Административный ресурс как специфическая форма политической коррупции / А. Чуклинов / URL: <http://www.sartracc.sgap.ru/Explore/chuklinov/main.htm>.

Мацкевич Р. М., НУ "ОЮА"

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ І ПОЛІТИЧНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ У ПОЛІТИЧНОМУ ПРОЦЕСІ

В статье рассматриваются вопросы соотношения категорий политического участия и политического функционирования в политическом процессе. При этом под политическим участием понимаются действия, предпринимаемые членами социально-политической общности на индивидуальной или групповой основе с целью оказать влияние на процесс формулировки или принятия политических решений, осуществление государственной политики или выбор политических деятелей на любом уровне власти.

In the article the questions of correlation of political participation categories and political functioning in a political process are examined. Thus under political participation actions, undertaken by the members of socio-political community on individual or group basis on purpose to have influence on the process of formulation or acceptance of political decisions, realization of public policy or choice of political figures at any level of power are understood.

Описуючи вплив суб'єктів політичного процесу на характер його протікання, його структурні та динамічні властивості, треба з необхідністю

визнати, що спроба проінтерпретувати політичний процес виключно у термінах впливу держави (як центрального елементу політичної системи) на суспільство, громадян та конкретні суспільні відносини є невинуватим теоретико-методологічним обмеженням змісту цього поняття. У цьому сенсі можна згадати аргументи Г. Дашутіна [1; 8], який розкриваючи зміст поняття "гуманізації політичного процесу", обґрунтовує, що моделлю для цілісного, об'єктивного і всебічного опису політичного процесу є не однібо́чна детермінаційна схема "держава → суспільство → громадянин", а модель взаємної кореляції та взаємовпливу всіх суб'єктів політичного процесу: "держава ↔ суспільство ↔ громадянин". До речі, про неприпустимість визначення політичного процесу у термінах детермінації державою суспільних відносин пише Д. Брінкергофф, який звертає увагу на те, що у разі не приділення належної уваги політичній участі (її він розуміє як санкціонований правовими нормами вплив громадян та їх об'єднань на державну влад шляхом їх формування) ми спостерігаємо постійне підвищення владних диференціалів (тобто збільшення розбіжності між державною владою та суверенною владою суспільства) та посилення державно-владної експансії [2; 127-128].

Якщо ключовим поняттям для опису політичного процесу (з точки зору загальної класифікації суб'єктів політичного процесу) є "взаємодія", то у цьому разі ми отримуємо достатньо вагомий теоретичний підстави для того, щоб виділити два основні вектори політичного процесу. Одним з них є вплив громадян і суспільства на функціонування органів держави (причому однією з форм цього впливу слід визнати вплив суспільної думки на діяльність політичних інститутів [3; 102]), а іншим – діяльність самих політичних органів (якими є не лише органи державної влади, але й політичні партії, оскільки вони сприяють формуванню та вираженню політичної волі громадян, артикуляції та структуризації їх політичних інтересів, спрямовану на реалізацію, утримання, підтвердження або отримання політичної влади.

Зазначені два вектори політичного процесу можуть бути описані завдяки таким двом поняттям як "політична участь" та "політичне функціонування". Перше з них описує як прями, так і опосередковані способи й механізми впливу громадян на політичну владу (у цьому сенсі відмінність між політичною участю та політичною соціалізацією полягає у тому, що остання є лише "процесом доручення до політичної культури та її індивідуального сприйняття" [4; 60], тоді як перша представляє собою активну і цілеспрямовану політичну діяльність в основі якої лежить прагнення реалізації конкретних політичних інтересів). А друге – діяльність самих політичних органів.

Однак аналізуючи співвідношення політичної участі та політичного функціонування необхідно відмітити два можливі методологічні підходи, які представлені у сучасній політичній науці. В обох випадках йдеться про певне обмеження політичної участі порівняно з політичним функціонуванням.

Перша з цих моделей виходить з того, що у цілому ряді політичних систем ми стикаємося з феноменом обумовленості (чи визначеності) політичної участі політичним функціонуванням. Тобто первинним джерелом і одночасно керманичем політичної активності виступає держава. Дійсно, на підтвердження цієї тези можна навести чимало емпіричних даних. Але при цьому не можна забувати, що всі ці данні ми знаходитимемо виключно у політичних системах тоталітарного типу. Інакше кажучи, подібна суцільна редукція політичної участі до політичного функціонування можлива тільки за умов тоталітарних політичних режимів. Адже, однією з цілей тоталітарної влади є ніщо інше як перетворення політичного процесу на керований та повністю підконтрольний владному центру адміністративно-технологічний процес. Таким чином, хоча у деяких випадках ми спостерігаємо тенденцію до включення політичної участі до політичного функціонування, ми, тим не менш, не повинні розглядати її як універсальну тенденцію властиву всім політичним системам та політичним процесам.

Інша модель співвідношення політичної участі та політичного функціонування розглядає їх як рівноцінні, але не рівнозначущі сторони політичного процесу. Для того, щоб пояснити специфіку цієї інтерпретації співвідношення цих двох понять доцільно звернутись до класичної шумпетеріанської моделі політичного процесу за умов демократії. Нагадаємо, що визначаючи політичний процес як постійно триваючий взаємовплив політичних суб'єктів Й. Шумпетер заперечував за громадянами можливість постійно виступати суб'єктами цього політичного процесу [5: 354-359]. Тобто визнаючи єдиною реальною формою участі громадян у політичному процесі вибори, він, тим самим, протиставив неперервності політичного функціонування дискретність політичної участі (в результаті чого значення останньої для політичного процесу виявилось значно меншим ніж роль політичного функціонування).

Справа в тому, що дискретна характеристика політичної участі стає виправданою лише у тому випадку якщо єдиною формою політичної участі ми вважатимемо періодичні вибори. Однак, в реальності ми завжди спостерігаємо значно більшу кількість форм політичної участі. У цьому сенсі ми маємо всі підстави для того, щоб підтримати точку зору Б. Гаєвського, який відмічає, що крім безпосередніх форм

політичної участі (якими є вибори та референдум) існує ще "опосередкована" політична участь, яка реалізується через участь у діяльності політичних партій, різноманітних спілок, об'єднань тощо [6; 57].

Таким чином, надаючи висвітлення питанням взаємодії між політичною участю та політичним функціонуванням, ми маємо розглянути їх як рівні за значенням складові політичного процесу. В основі кожної з цих двох видів активності лежить встановлена на загальнодержавному рівні система законодавчих актів, які регулюють як основні інститути політичної участі, так і процес функціонування органів політичної влади. Проте, політичне функціонування та політична участь мають два аспекти свого прояву: нормативно-інституціоналізований та неінституціоналізований. Розглянемо кожен з цих сфер з точки зору двох вищезазначених аспектів.

Нормативно-інституціоналізована політична участь проявляє себе як сукупність політико-правових інститутів, які дозволяють громадянам здійснювати вплив на державну владу. Це насамперед такі інститути як вибори, референдум, всенародні обговорення, плебісцити. Практично кожна з цих форм політичної участі має своє законодавче визначення, яке супроводжується чітким переліком необхідних процедур, які дозволяють народові шляхом власного політичного волевиявлення висловити свою думку щодо тієї чи іншої суспільної проблеми, того чи іншого політика, політичного курсу, політичної програми тощо. Так, скажімо, в Законі України "Про всеукраїнський та місцеві референдуми" від 3 липня 1991 року [7] ст. 1 визначає референдум як спосіб прийняття громадянами України шляхом голосування законів України, інших рішень. У наступних статтях цього закону встановлюються предмет всеукраїнського та місцевого референдумів (так, наприклад, згідно ст. 5 виключно всеукраїнським референдумом вирішується питання про реалізацію права народу України на самовизначення та входження України до державних федеративних і конфедеративних утворень або вихід з них), принципи участі громадян у референдумах (ст. 7 вказує: а) у всеукраїнському та місцевому референдумах мають право брати участь громадяни України, які на день проведення референдуму досягли 18 років і постійно проживають відповідно на території України або області, району, міста, району в місті, селища, сільради; б) будь-яке пряме чи непряме обмеження прав громадян України на участь у референдумі залежно від походження, соціального і майнового стану, расової і національної належності, статі, освіти, мови, ставлення до релігії, політичних поглядів, роду і характеру занять забороняються; в) громадяни

беруть участь у референдумі на рівних засадах; г) голосування під час референдуму є таємним: контроль за волевиявленням громадян не допускається), засади підготовки і проведення референдумів, порядок призначення референдумів, підготовка проведення референдумів, порядок голосування і визначення підсумків референдуму тощо.

Зрозуміло, що зазначена форма політичної участі має дискретний характер, оскільки а ні вибори, а ні референдуми не проводяться постійно. В цьому сенсі громадяни стають учасниками політичного процесу лише час від часу. Проте, крім нормативно-інституціоналізованої форми політичної участі політичний процес включає в себе те, що можна визначити поняттям "неінституціоналізованої політичної участі", яка має вже не дискретний, а постійний характер. Під цим поняттям мається на увазі триваюча політична активність громадян, що проявляється як сукупність індивідуальних політичних дій спрямованих на підтримку того чи іншого політичного суб'єкта. У разі коли йдеться про політичну участь, такими діями можна вважати членство в партії і виконання певних партійних завдань, участь в агітаційних заходах, мітингах, маніфестаціях, пікетуваннях, залучення до політичної участі інших громадян, проведення інформаційної політичної роботи, юридично значущі дії по відношенню до органів державної влади (насамперед звернення до органів судової влади), і т. д. Зрозуміло, що переважна кількість з цих дій також мають свою законодавчу основу. Скажімо, право на страйк чи на проведення мітингів є конституційним правом людини і громадянина (нагадаємо, що його закріплено ст. 20 Загальної декларації прав людини [8; 42], а також ст. 21 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права). Тобто немає закону чи системи правових актів, які б встановлювали чіткий порядок проведення мітингів, перелік питань з приводу яких їх можна організувати тощо. У цьому сенсі єдина вимога до мітингів полягає у тому, щоб вони не порушували суспільний порядок та не загрожували громадській безпеці.

Так саме інституціоналізований та неінституціоналізований аспекти ми можемо виділити і в процесі політичного функціонування. У даному випадку інституціоналізований аспект відбито в системі нормативно-правових актів, які визначають порядок організації та діяльності, компетенцію, повноваження, принципи, цілі органів державної влади, а також регулюють питання добору та розстановки кадрів, прийняття рішень, організації реалізації цих рішень і системи контролю щодо їх виконання тощо. У ряді випадків таким нормативно-правовим актом може виступати Конституція. Скажімо, ст. 85 Конституції України перераховує серед повноважень Верховної

Ради України: внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених розділом XIII Конституції; прийняття законів; затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього; контроль за виконанням Державного бюджету України, прийняття рішення щодо звіту про його виконання; визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики; затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля; призначення виборів Президента України; заслуховування щорічних та позачергових послань Президента України про внутрішнє і зовнішнє становище України; оголошення за поданням Президента України стану війни і укладення миру, схвалення рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України; розгляд і прийняття рішення щодо схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України; здійснення контролю за діяльністю Кабінету Міністрів України, і т. д. [9; 32-33].

Що ж до неінституціоналізованого політичного функціонування, то тут можна навести приклад політичного лідерства (недарма навіть у визначеннях політичного лідерства практично завжди вказується на його неформальний аспект. Адже політичний лідер (наприклад, президент), діючи як державна посадова особа, виконує цілий ряд дій та функцій, які не закріплено на нормативно-правовому рівні, але які мають важливе значення для формування та забезпечення цілісності політичного простору в країні.

Таким чином, підводячи підсумок цієї статті, визначемо співвідношення понять "політична участь" і "політичне функціонування" як два вектори цілісного політичного процесу, який може бути розглянутим як з боку суспільства, так і з боку держави (як основних суб'єктів політичного процесу). При цьому базою для ефективної взаємодії цих двох векторів політичного процесу є наявність розвиненої нормативно-правової бази, що регламентує основні цілі, принципи, механізми і способи політичної участі та політичного функціонування. Що ж до самої нормативно-правової бази, то її фундаментальна ідея може бути описана як філософія цивілізованого партнерства.

У цьому сенсі описуючи політичний процес в сучасній Україні можна вказати на недостатню нормативну визначеність як політичної участі, так і політичного функціонування. Стосовно першого з зазначених понять, то в цьому сенсі достатньо згадати бодай долю рішень всеукраїнського референдуму 16 квітня 2000 року (політико-правові аспекти проведення самого референдуму, які до сьогоднішнього дня виступають своєрідною

розмінною монетою у боротьбі різних політичних еліт, але аж ніяк не проявом всенародної політичної волі. Теж саме стосується і політичного функціонування, оскільки буксування державно-правової реформи та уповільнення темпів адміністративної реформи, має своїм наслідком збереження невизначеності у діяльності окремих органів державної влади.

Литература:

1. Дашутін Г. П. Гуманізація політичного процесу як мета і засіб модернізації України. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук. Спеціальність 23.00.12 – політичні інститути та процеси. – К., 2002. – 16 с.
2. Бодуен Ж. Вступ до політології. – К.: Основи, 1995. – 175 с.
3. Лапкин В. В., Пантин В. И. Общественное мнение и изменение политических институтов в России и на Западе // Политические институты на рубеже тысячелетий. – Дубна: ООО "Феникс +", 2001. – С. 100-135.
4. Ажаева В. С. Канада: тенденции социально-политического развития. – М.: ИНИОН РАН, 2001. – 84 с.
5. Шумпетер Й. А. Капитализм, социализм и демократия. – М.: Экономика, 1995. – 540 с.
6. Гаевський Б. А. Сучасна українська політологія. – К.: МАУП, 1999. – 268 с.
7. Закон України "Про всеукраїнський та місцеві референдуми" від 3.07.1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 33. – Ст. 443.
8. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. – К.: Преса України, 1997. – 80с.

Слабчук Т. А., ПВНЗ "Європейський університет"

ЖІНОЧЕ ПОЛІТИЧНЕ ЛІДЕРСТВО В КОНТЕКСТІ ГЕНДЕРНОЇ АСИМЕТРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ НА ЕТАПІ РОЗБУДОВИ ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

В статті розглядається вплив гендерної асиметрії політичних інститутів на формування жіночого політичного лідерства. Проводиться аналіз механізмів формування нормативно-правового поля для реалізації жіночого потенціала в українській політиці.

This article discusses the impact of gender asymmetry of political institutions at shape of women's political leadership. Analyses the mechanisms of a regulatory framework conducive legal framework for the realization of women's potential in Ukrainian politics.